

MIROVNE STUDIJE
BEOGRAD

ZAVRSNI RAD

TEMA: POLOŽAJ ROMSKE ŽENE
STUDENT: MILENA BORJAN

BEOGRAD, NOVEMBAR 2005.

Gde je romska istina? Sa čergom po svetu lutam,
tražeći ljubav i naklonost, pravdu i sreću.
Ostarih sa životom, istinsku ljubav našao nisam, ni čuo pravednu reč.
Gde je, onda, romska istina?
Rasim Sedi

ETNOGENEZA ROMA

“ Nekada davno indijski maharadža je, strahujući za njen život, poverio svoju ćerku jedinicu Gan na čuvanje vođi romskog plemena. Čen, sin vođe romskog plemena i Gan su odrastali kao brat i sestra. Kad je došlo vreme Čen odluči da uzme Gan za ženu. Romsko pleme se tim povodom podeli u dva tabora. U jednom behu oni koji su Čena u svemu podržavali i koji ga zbog ženidbe nisu osuđivali. U drugom taboru nađoše se oni koji su ženidbu osudili i koji ga zajedno sa njegovim sledbenicima proteraše sa indijske zemlje. Veliki plemenski vrač ih je tada prokleo da nikada ne prespavaju dva puta na istom mestu i nikada ne piju dva puta vodu iz istog bunara, a da istu reku nikada ne pregaze dva puta u jednoj godini. Od tada Romi neprestano lutaju svetom.”¹

Ovo predanje, iako vrlo bajkovito i interesantno, nije autentično jer Romi ne poseduju sopstvenu, na svom jeziku pisanu istoriju. I pored mnogih odbacivanja, nipodaštavanja, pa čak i progona, neosporna je činjenica da su Romi budili interesovanje svojim slobodnim životom, izvan rutine i kolotečine, svojom strasnom muzikom i raskošnim folklorom. Kako drugačije objasniti postojanost Romskih mitova i legenda u neromskim kulturama.

Kultura Roma je humanistički orjentisana jer „afirmiše čoveka, i životne vrednosti, među kojima sreća, ljubav i sloboda zauzimaju centralno mesto.“² Duh tolerancije je apsolutno svojstven Romima, o čemu „svedoče izreke balkanskih naroda: „Ciganska duša“- kaže se za dobrodušnog i gostoljubivog čoveka, spremnog svakome da pomogne“.³ U ovim stavovima verovatno leži objašnjenje za prvi od dva stereotipa o Romima: romantični stereotip. Rašireno je mišljenje da su oni narod koji živi samo za muziku, pesmu, igru. Ne brinu se mnogo o svojoj budućnosti i materijalnim vrednostima. Drugi stereotip je o Romima kao civilizacijski manje vrednim, rasno i etnički inferiornim u odnosu na druge etose, koji su u najboljem slučaju spremni da budu trpeljivi prema narodu o čijim običajima, jeziku i osećanjima gotovo da nista ne znaju.

Iz druge grupe predrasuda rađala se mržnja koja je dosegala do neshvatljive netrpeljivosti, ksenofobije i genocida.

Vrlo je lako pretpostaviti ko je bio dvostruka žrtva u tim nesrećnim vremenima. Žena, koja trpi progone i nepravde na svakom koraku zato što je Romkinja, i sa druge strane je suočena sa nipodaštavanjem u kući zato što je „slabiji pol“. Pre nego što zagrebemo po površini surove realnosti Romske žene osvrnućemo se na ženske kultove i njihovu zaštitničku ulogu.

BIBLIJA

¹ Prema: „Dokle?“, priredila Rozalija Ilić, NVO Romski informativni centar, Kragujevac, 2002., str 12

² Rajko Đurić, „Seobe Roma: krugovi pakla i venac sreće“, BIGZ, Beograd, 1987., str.228

³ IBID str. 229

Kod Roma je veoma rasprostranjeno verovanje u čudotvornu isceliteljku i zaštitnicu Bibiju-Tetkicu. Legenda kaže da je, u „prastaro vreme, kad se na zemlji pojavi neka opaka bolest koju su jedni zvali čuma a drugi kolera“⁴, sa neba sišla Tetkica Bibija. Tog dana padala je strašna kiša i „ona i njena dva jagnjeta, koja su išla za njom veoma su ozebli, pa je Bibija pošto je mrak već počeo da pada, zakucala na vrata nekog seoskog domaćina. Kucala je ona dugo na ta, ali i mnoga druga vrata. Niko nije hteo da joj otvori.“⁵ Kad je već izgubila nadu primiše je u jednu kuću na kraju sela. Domaćin je lepo prihvati i ugosti u svojoj jedinoj sobi, i podeli između nje i svoje šestoro bolesne dece nekoliko korica hleba koje su bile jedina hrana u kući. Sutradan pred zoru Bibija je htela da se neprimetno iskrade iz kuće. Domaćin to ču i krene da je zaustavlja na šta mu Bibija reče: „Došla sam da vidim živi li svet po božijim savetima. Ovaj pomor koji po zemlji hoda od Boga je. To je kazna za greške. Ti si mene sinoć lepo primio, nahranio si mene i moja dva jagnjeta, onim čime si mogao i tvoja će deca sva da ozdrave. Onima koji me nisu sa moja dva jagnjeta hteli da prime, umreće sva bolesna deca, i druga će im se razboleti, pa će i ona umreti. I reci svim našim Ciganima, neka nikad ne oteraju od svojih vrata putnika koji traži prenoćište, a neka svakome koji moli za parče hleba daju svoj poslednji komad. Vi to činite njima, a ja ću se brinuti o vašoj deci. I slavite svake godine moj dan, i volite me i spominjite me. To rekavši Tetkica otvori vrata i nestade zajedno sa njena dva jagnjeta.“⁶

Proslava njenog dana je petkom, treće „krstopokladne“ nedelje velikog posta. Tog dana, pre podne, Romi se okupljaju kod stabla kruške, časte se posnim jelima i piju vruću rakiju. Ovde je glavno obožavanje kruškovog stabla, uz posnu gozbu i pir, što nagoveštava ispraćaj zime, a doček, u Roma uvek mnogo željenog proleća. To je zaostavština od obožavanja starijih ženskih božanstava kojima je bilo posvećeno kruškovo stablo-tabu stablo. Taj dan je još posvećen i obožavanju biljke „bibijake kan“, u narodu poznate kao tetkine uši.

Sudbina je oduvek intrigirala ljudsku maštu. Po Romskom predanju sudbinu određuju suđaje, Urne ili Mauti koje imaju vlast nad Čaranom, džinovskom pticom, koja živi 999 godina. Veruje se da ona svake noći sisa dojku neke žene, i zahvaljujući tome se ne menja. Kad ugine, rodi se nova Čaranei, koja posle sedam dana ponovo izraste u džinovsku pticu. Suđaje joj grade kulu u kojoj živi, a žena u čijoj utrobi je je bila do trenutka ponovnog rađanja stiče natprirodnu moć.

ako su ženska prava ljudska prava,

---

⁴ D. Acković, u “Cigani/Romi u prošlosti i sadašnjosti (zbornik radova sa naučnog skupa održanog 16 I 17 XII 1996. god), SANU, Beograd, 2002., str.100

⁵ IBID, str. 101

⁶ IBID, str. 101

POLOŽAJ ROMSKE ŽENE

O položaju Romske žene govori dovoljno činjenica da o njima skoro i da nema pisanih podataka. Još uvek su one samo deo uopštenih istraživanja, iako čine više od pola Romske populacije. Karakteristika njihovog položaja je određena dominantnim obrascem uređenja zajednice koje je kod Roma patrijahalno. Ovde su žene i deca stavljeni u podređen položaj nasuprot muškarcu-glavi kuće koji je dominantan u svim oblastima. On se doživljava kao hranilac porodice i to mu daje neogranicenu moc nad ukucanima. Njihovo privređivanje, koje je veoma često od presudnog uticaja za opstanak porodice, se nipodaštava u korist muškarca. Nikada ne pita ukucane za mišljenje, njegova reč je neprikosnoveni i vrlo često se on smatra za "posednika" članova svoje porodice. Fizičko nasilje nad ženama, česte batine koje dovode i do smrtnih ishoda se smatraju njegovim legitimnim pravom. Opaska mladjeg Roma iz naselja „Stari vojni aerodrom“ da on svoju ženu istuče jednom nedeljno, za svaki slučaj, da joj ne padne na pamet da odbija poslušnost, dovoljno govori o ustaljenosti ovog običaja. Život romske žene obeležava vlast muškarca nad njom. Pre nego što se uda ona pripada ocu ili braći koji u njoj vide izvor prihoda. I do današnjih dana je opstala tradicija da se mlada kupuje.

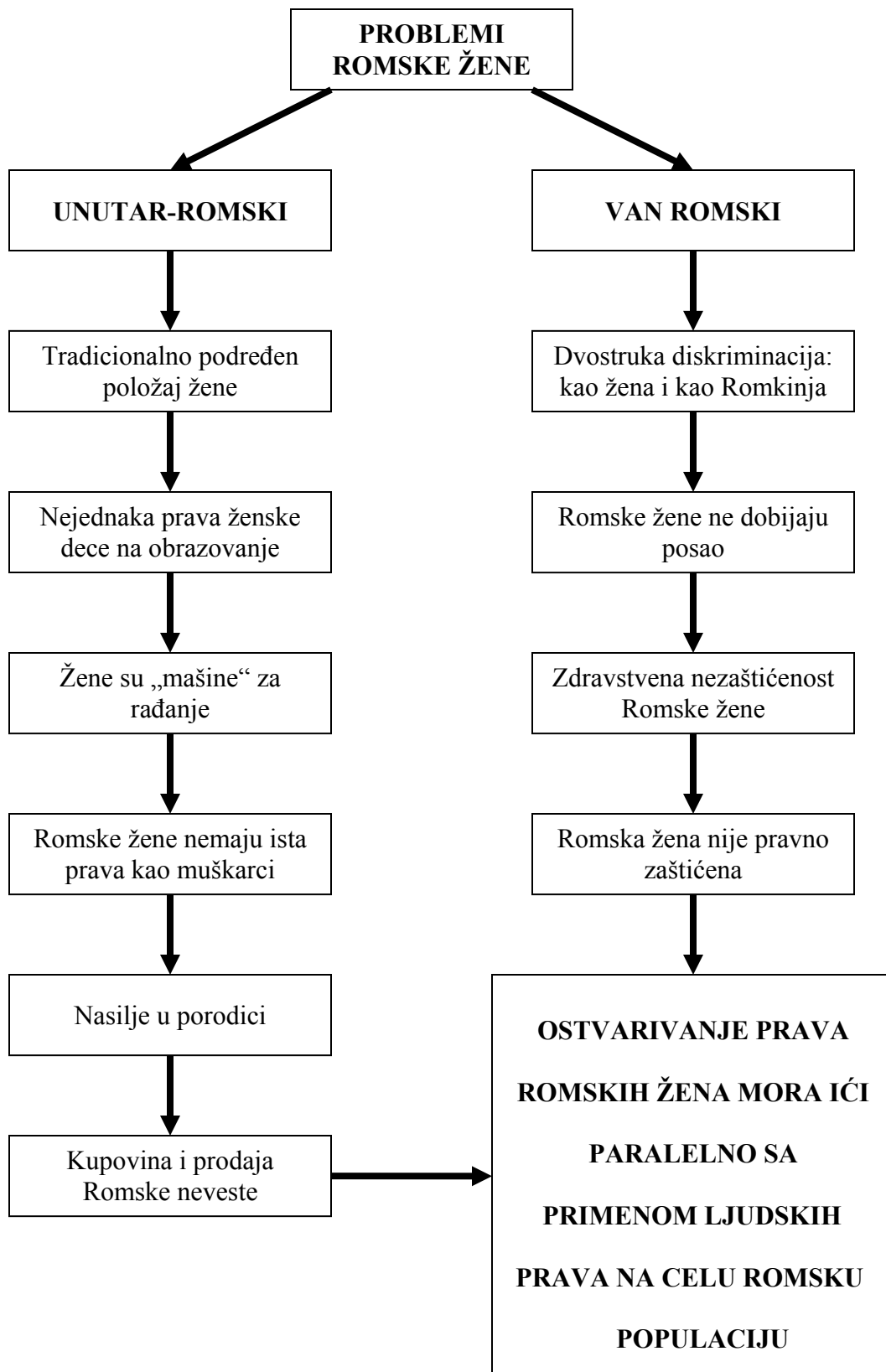
Ovi običaji nisu odlika samo patrijahalne sredine, već imaju i specifična obeležja Romske kulture i etniciteta. Mada su veoma adaptibilni, i prihvataju odlike kulture sa kojom su najviše u kontaktu, čini se da veoma teško do njih dopiru kodeksi o poštovanju ljudskih prava, a samim tim i o većem poštovanju žena. Uzrok leži u modelu ponašanja koji Romi prihvataju od ne-romskog stanovništva, a koji je zasnovan na konstantnoj diskriminaciji njihove grupe. Uzor koji im se nudi daje objašnjenje za mnoge stvari. Kao što je već napomenuto Romkinje trpe dvostruku diskriminaciju: unutar Romske i van Romske. Sa jedne strane jer je žena, i sa druge jer je pripadnica određene nacionalne manjine. Problema je mnogo, i pokušaj njihove sintetizacije je dat u tabeli koja sledi dalje u tekstu.

Ukratko, ne postoji oblast u kojoj Romska žena nije potlačena. Zbog velike disperzije pokušaćemo da damo kratki pregled u okviru sledećih celina:

- detinjstvo i školovanje
- udaja
- privređivanje.

---

⁷ Moto Romskog ženskog centra "Bibija"

DETINJSTVO I ŠKOLOVANJE

Naslov možda i nije baš najadekvatniji jer mnoge Romkinje nisu prošle ni kroz jednu od ove dve faze u pravom obliku.

“ Detinjstvo im je, uglavnom, proteklo u brigama”⁸. Zbog velikog broja dece vrlo rano su morale da se angažuju na najjednostavnijim kućnim poslovima – čuvanja mlađih sestara i braće, kasnije kuvanja i brige o celokupnom domaćinstvu. Već oko 7-8 godina one su aktivno uključene u vođenje domaćinstva. Razlog tome je odsustvo roditelja, koji dan provode van kuće u nadnici ili nekom neformalnom tipu angažovanja da bi koliko-toliko prehranili porodicu. Učenje za njih vrlo brzo postane dodatna, vrlo teška obaveza. To dovodi do izostajanja sa časova, nesavladanog gradiva, i neminovno do napuštanja škole. Još je jedan razlog vrlo važan, a to je sama škola i nastavnici. Mlada Romkinja vrlo često nailazi na neprihvatanje od strane školskih drugova, a istovremeno i na nerazumevanje nastavnika. U ovakvoj atmosferi romske devojčice u osetljivom periodu puberteta i upoznavanju sopstvenog identiteta, pre svega ženskog, vrlo lako odustaju od daljeg školovanja. Po podacima Romskog ženskog centra Bibija od ukupnog broja romske dece upisane u škole na teritoriji opštine Beograd, njih 10% završi obaveznu osnovnu školu. Od ovog procenta neznatan je broj romskih devojčica. Alarmantno je to da su upravo devojčice te koje u toku svog kratkog školovanja postižu dobre rezultate u odnosu na dečake. One su uprkos svim obavezama kod kuće i manje ili više nepovoljne atmosfere u samoj školi, vrlo dobri đaci. Međutim, to je još nedovoljno da bi se romska devojčica izborila za svoje neprikosnoveno pravo na obrazovanje.

Igre su im uglavnom kolektivne, vijanje, žmurke, tociljanje na ledu. Igračaka i lutaka ima vrlo malo i to većinom polovne i pokvarene. Starije žene ponekad naprave lutke od kukuruzne ljuštike i krompira.

Ženska deca nemaju mnogo vremena za igranje. Smatra se da one do 15 godine trebaju da nauče sve o vodjenju domaćinstva kako bi bile spremne za udaju. To je jedan od razloga zašto ih roditelji ne šalju u školu. Interesantno je da su majke te koje najčešće zadržavaju ćerku u kući kako bi imale pomoć oko mlađe dece. Drugi razlozi su u vezi sa moralnim kodeksom romskog društva. Smatra se da ne dolikuje ženskom detetu da boravi van kuće bez roditeljskog nadzora. U školi može upasti u loše društvo ili izaći na loš glas ukoliko se samo dovede u sumnju njena „čednost“ tj. devičanstvo. Rašireno je mišljenje da Romkinjama obrazovanje nije potrebno, jer je tu muškarac da donosi sve važne odluke umesto nje. Njeno nije da razmišlja, već da se stara o kući.

Prosečno, devojčice završe po par razreda, tek da znaju da se potpišu i ponešto da pročitaju.

---

⁸ S. Savić i saradnice, „Romkinje-biografije starih Romkinja“, Futura Publikacije, Novi Sad, 2001., str 5

UDAJA

Nabrajajući razloge zbog kojih je život romske žene težak dolazimo do gorućeg problema prerane udaje. Još dedvojčica, sa 13 ili 14 godina ona je majka, žena, snaha, domaćica, ljubavnica. Njene brige, poslovi, problemi umnožavaju se onoliko puta koliko uloga udajom preuzima na sebe.

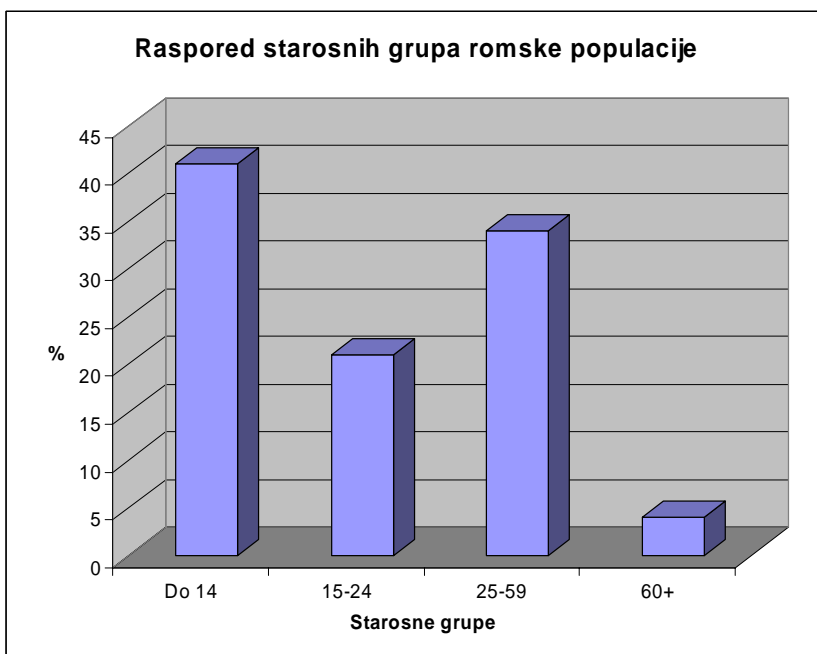
Brak pored svih dužnosti nosi i komponentu negativnih emocija, jer svog partnera najčešće ne biraju same. Žene sa ogorčenjem pričaju o prinudnoj udaji kada prosca nisu ni videle. Roditelji ugovaraju brakove pod geslom da „oni znaju šta je najbolje za njihovo dete“. Aranžirani brakovi su uglavnom praćeni i materijalnom naknadom koju plaća mladoženjina porodica.

Objašnjenje za otkup neveste pokušali smo da nađemo u rečima Vezela: „u matrilinearnom društvu, otkup za nevestu je naknada za gubitak radne snage kad se žena udajom preseli u muževljev rod“(1983:147). Njen rad je važan za celo domaćinstvo i njegovo funkcionisanje, a udaja predstavlja gubitak „ekonomskog partnera“. Ovim bi se mogla objasniti nestabilnost romskog braka, jer su supružnici u njega jednostavno uvučeni, pa promiskuitetno ponašanje traje dok se ne naide na pravu/pravog, a to je najčešće u drugom ili trećem braku.

Prilikom udaje nevesta odlazi u muževljevu kuću i tamo započinju zajednički život ne kao samostalna nuklearna porodica već kao proširena „porodična zadruga“(V. Bogišić). Najčešće su tu svekar, svekrva, dever, jetrva i njihova deca. Svi žive u istoj porodičnoj kući jer materijalne okolnosti često ne dozvoljavaju osamostaljivanje. Glava porodice je najstariji član, uglavnom svekrva-baba. Smrtnost muškaraca je veća zbog teških fizičkih poslova, konstantnog stresa i loših zdravstveno-higijenskih uslova.

Istina, ispravnije je reći da je uopšte procenat smrtnosti Roma zabrinjavajući.

Romi su najmlađa populacija na svetu, prosek životnog veka im je 40-50 godina, što je bar 20 godina manje od ostalih ne-romskih naroda iz okruženja.

PRIVREĐIVANJE

Privređivanje romske žene je često nevidljivo zbog glorifikacije muškog zarađivanja. Njena spretnost u obezbeđivanju namirnica i novca za opstanak porodice, pogotovo u kriznim vremenima, ostaje necenjeno.

Postoji stereotip o Romkinjama –da ne vole da rade, već samo da prose, a zna se da je prošnja u njihovom kulturnom sistemu shvaćena kao zanimanje. Kao i mnoge žene u patrijahalnim sredinama, Romkinja nema samo jedno zanimanje, a prošnja predstavlja mogućnost za dodatnu zaradu pored poslova koje redovno obavlja. Sa izrazitim smislom za adaptaciju i prateći pulseve gradskog života one se mogu videti na pijaci kako prodaju plastične kese, kišobrane, veš,...a u doba krize cigarete i devize.

Na otvorenim pijacama vrlo često ih srećemo kako prodaju stare stvari, koje na izgled nemaju ekonomsku vrednost ali uspevajući da ih prodaju, stvaraju nove vrednosti i time omogućavaju pokretljivost roba.

Smetlišta i deponije po gradovima su njihova jedina „javna“ dobra, koja mogu slobodno i neograničenično eksploatisati. Tu pronalaze staro gvožđe, papir, flaše, odeću, koje posle preprodaju za male pare. U jednom razgovoru sa njima sam došla do podatka da skupljaju stari papir i karton dve nedelje za 200 dinara.

Romkinje se ne bave samo ovim „sakupljačkim“ poslovima. U seoskim sredinama rade kao nadničarke, spremaju zimnicu prodaju svoje ručne radove, ispomažu u održavanju higijene domaćinstava.

Danas ćete vrlo retko naći Romkinju koja gata, mada im je to dugo bilo primarno zanimanje. Iz kolevke Indije doneli su veštinu proricanja sudbine gledanjem u dlan, bacanjem karata, pasulja, kukuruza i primenjivanja arhaičnih oblika lečenja bajanjem.

Ovde je izložen samo jedan deo mogućih zanimanja kojima se Romkinje bave da bi prehranile sebe i svoju porodicu. Njihova inventivnost i adaptibilnost često prevazilaze sva naša očekivanja i poznate načine snalaženja, jer „dosetljivost Ciganki, koja dolazi drugačijim putevima nego kod drugih ljudi, uvek su starije od svojih godina, nema budalastog Ciganina ni tupe Ciganke, jer pošto se održanje njihovog života zasniva na bistrini, prepredenosti i laganju, njihova dosetljivost se uvežbava na svakom koraku i njome se na svaki način neprestano služe“⁹.

---

⁹ R. Đurić, “Seobe Roma”, BIGZ, Beograd, 1987., str.118

KAKO IZAĆI IZ ZATVORENOG KRUGA?

Sve ovo govori u prilog tome da Romi, često ne svojom krivicom, reprodukuju generacijsko siromaštvo. „Nisu uključeni u rad jer nisu školovani, nisu školovani jer nemaju uslove za školovanje. Da bi doživeli elementarnu društvenu promociju, za šta su uslovi stabilnost prihoda i stabilnost radnog odnosa, moraju imati bar osnovnu školu, a nju ne završavaju jer nemaju uslova za to.“¹⁰ Cela surova istina romskog života i preživljavanja data je u ovim rečenicama.

Krug izgleda ovako: siromaštvo-neškolovanje-prenošenje patrijahalnih obrazaca-nasilje-neprihvaćenost od okoline koje opet vodi u siromaštvo.

Kao što smo već više puta zaključili žena je višestuka žrtva: i siromaštva, i needukacije, i patrijahalnih obrazaca, a najviše nasilja koje je proizvod ovih činilaca. Društveni procesi u cilju pronalaženja rešenja za probleme Romkinja su vrlo spori. Jedini adut je vratiti romsku ženu njenoj izvornoj snazi, uložiti borcu za bolji i kvalitetniji život, probuditi u njoj svest da oslanjajući se na svoje sposobnosti može izmeniti ovaj krajnje nepovoljan položaj.

---

¹⁰ A. Mitrović, u "Cigani/Romi u prošlosti i sadašnjosti (zbornik radova sa naučnog skupa održanog 16 I 17 XII 1996. god.), SANU, Beograd, "2000., str.161

LITERATURA:

ĐURIĆ R., „SEOBE ROMA: KRUGOVI PAKLA I VENAC SREĆE“, BIGZ, BEOGRAD, 1987.

CIGANI/ROMI U PROŠLOSTI I SADAŠNJOSTI (ZBORNİK RADOVA SA NAUČNOG SKUPA ODRŽANOG 16. I 17. XII 1996. GOD.), SANU, BEOGRAD, 2000.

MIRGA ANŽEJ I MRUZ LEH, ROMI: RAZLIKE I NETOLERANCIJA, AKAPIT, BEOGRAD, 1997.

PUNTA- DRUŠTVO DOBRE AKCIJE, KOMRENSKI SOCIOLOŠKI SUSRETI, ROMI NA RASKRŠĆU, NIŠ, 2002.

KIZNIJE ŽAN, ETNOLOGIJA EVROPE, ČIGOJA, BEOGRAD, 1996.

BOŠ LETNJA ŠKOLA „ROMI-PREDRASUDE, ZABLUDE, ALTERNATIVE“, VODIČ KROZ ROMOLOŠKE STUDIJE, VLASINA, 2000.

JOVANOVIĆ Ž., KIJEVČANIN J., MILIVOJEVIĆ Z., INTEGRACIJA BEZ ASIMILACIJE, ČIGOJA, BEOGRAD, 2001.

ROMSKO NASELJE „MALI LONDON“ U PANČEVU; PROBLEMI I MOGUĆA REŠENJA, DRUŠTVO ZA UNAPREĐIVANJE ROMSKIH NASELJA, INSTITUT ZA KRIMINOLOŠKA I SOCIOLOŠKA ISTRAŽIVANJA, BEOGRAD, 1999.

VEZEL U., „MIT O MATRIJARHATU“, PROSVETA, BEOGRAD, 1983.

MILIĆ A. „SOCIOLOGIJA PORODICE“, ČIGOJA, BEOGRAD, 2000.

SAVIĆ S. I SARADNICE, „ROMKINJE-BIOGRAFIJE STARIH ROMKINJA“, FUTURA PUBLIKACIJE, NOVI SAD, 2001.

VIDOVIĆ M., „ŽIVOTNI TOK ROMSKIH ŽENA: ISTRAŽIVANJE ROMKINJA U NASELJU „MALI LONDON““, DIPLOMSKI RAD, BEOGRAD, 1993.

ZAHVALJUJEM SE NA POMOĆI I PODACIMA ĐURĐICI PETROVIĆ IZ ROMSKOG ŽENSKOG CENTRA „BIBIJA“

SADRŽAJ:

ETNOGENEZA ROMA.....	3
BIBIJA.....	4
POLOŽAJ ROMSKE ŽENE.....	5
PROBLEMI ROMSKE ŽENE (GRAFIKON).....	6
DETINJSTVO I ŠKOLOVANJE.....	7
UDAJA.....	8
PRIVREĐIVANJE.....	9
KAKO IZAĆI IZ ZATVORENOG KRUGA?.....	10
LITERATURA.....	11
SADRŽAJ.....	12